

QISHLOQ XO'JALIGINI MOLİYALASHTIRISHDA KOOPERATIVNING O'RNI VA IMKONIYATLARI

Alikulov Mehmonali Salahiddin o'g'li

PhD, Tashkent davlat iqtisodiyot universiteti, "Baholash ishi va investitsiyalar" kafedrası
dotsenti, ORCID № 0000-0001-5981-885X

[mail: mehmonali1992@gmail.com](mailto:mehmonali1992@gmail.com)

THE ROLE AND OPPORTUNITIES OF COOPERATIVES IN FINANCING AGRICULTURE

Alikulov Mekhmonali Salakhiddin ugli

PhD, Tashkent State University of Economics, Associate Professor of the Department of
"Valuation and investments", ORCID № 0000-0001-5981-885X

[mail: mehmonali1992@gmail.com](mailto:mehmonali1992@gmail.com)

Annotatsiya. Maqolada qishloq xo'jaligini moliyalashtirishda kooperativning o'rni va imkoniyatlari bo'yicha dunyoning yetakchi olimlari fikrlari o'rganilgan, kooperativlarning turlari va ularning asosiy xususiyatlari, qishloq xo'jaligini moliyalashtirishda kooperativlarning asosiy faoliyat yo'nalishlari, rivojlangan mamlakatlarda qishloq xo'jaligini rivojlantirish va moliyalashtirish bo'yicha tajribalari tahlil qilingan, qishloq xo'jaligini moliyalashtirishda kooperativning o'rni va imkoniyatlari mavzusi bo'yicha asoslantirilgan xulosa va takliflar berilgan.

Abstract. The article studies the views of leading world scientists on the role and potential of cooperatives in agricultural financing, analyzes the types of cooperatives and their main characteristics, the main areas of activity of cooperatives in agricultural financing, the experience of developing and financing agriculture in developed countries, and provides substantiated conclusions and proposals on the role and potential of cooperatives in agricultural financing.

Kalit so'zlar: Qishloq xo'jaligi, kooperativ, moliyalashtirish, kredit, sanoat kooperativlari, eksport, yuqori texnologiya, samarali ishlab chiqarish, kooperativ boshqarish, kooperativ alyans.

Keywords: Agriculture, cooperative, financing, credit, industrial cooperatives, export, high technology, efficient production, cooperative management, cooperative alliance.

Kirish

Global iqlim o'zgarishi, aholi sonining ko'payishi va oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabning ortishi qishloq xo'jaligi moliyalashtirishining ahamiyatini oshirmoqda. Kooperativlar qishloq xo'jaligini moliyalashtirishda uzoq muddatli va barqaror manbalarni ta'minlash vositasi sifatida dolzarb bo'lib qolmoqda.

Qishloq xo'jaligi moliyalashtirishda kooperativlar muhim rol o'ynaydi, chunki ular fermerlar va qishloq aholisi uchun iqtisodiy jihatdan samarali yechimlar taklif etadi. Kooperativlar birgalikda ishlashni ta'minlab, resurslarni birlashtirish va iqtisodiy yuksalishni qo'llab-quvvatlash imkonini yaratadi.

Qishloq xo'jaligi ko'plab davlatlarda, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiyotning asosiy tarmoqlaridan biri hisoblanadi. U oziq-ovqat xavfsizligi, milliy daromad va bandlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Kooperativlarning qishloq xo'jaligida samarali moliyalashtirish tizimini yaratishdagi roli ushbu sektorga barqarorlik keltiradi va uni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish uchun qishloq xo'jaligini ekologik jihatdan toza va samarali usullar bilan boshqarish muhim. Kooperativlar a'zolariga ekologik texnologiyalarni joriy etishda yordam berib, atrof-muhitga zarar yetkazmasdan ishlab chiqarishni rivojlantirish imkonini yaratadi.

Qishloq xo'jaligi dunyo iqtisodiyotining muhim tarmoqlaridan biri bo'lib, u oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, aholini ish bilan ta'minlash va milliy daromadni oshirishda katta ahamiyatga ega. Ammo ushbu sohada kichik fermer xo'jaliklari ko'pincha moliyaviy resurslarning yetishmasligi, zamonaviy texnologiyalarni joriy etishdagi qiyinchiliklar va bozorlarga chiqishdagi muammolar bilan yuzma-yuz keladi. Shu sababli, qishloq xo'jaligini moliyalashtirish masalasi dolzarb bo'lib, bunda kooperativlarning o'rni va imkoniyatlari alohida ahamiyat kasb etadi.

Kooperativlar fermerlarni birlashtirib, ularga moliyaviy qo'llab-quvvatlash, arzon kredit olish, texnika va resurslardan samarali foydalanish imkoniyatini yaratadi. Bundan tashqari, ular mahsulot yetishtirishdan boshlab bozorga yetkazib berishgacha bo'lgan jarayonlarda yordam beradi. Kooperativlar, shuningdek, risklarni kamaytirish va ekologik barqarorlikni ta'minlashda ham muhim vosita hisoblanadi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi iqlim o'zgarishi, aholi sonining o'sishi va oziq-ovqat xavfsizligiga bo'lgan ehtiyoj ortib borayotgan hozirgi sharoitda yanada kuchayib bormoqda. Shu bois, kooperativlarning qishloq xo'jaligida tutgan o'rni va ularning imkoniyatlarini chuqur o'rganish zamonaviy iqtisodiyotning muhim vazifasidir.

Adabiyotlar sharhi.

Mavzuga oid adabiyotlarni tahlil etish jarayonida qishloq xo'jaligini moliyalashtirishda kooperativning o'rni va imkoniyatlari bo'yicha dunyoning bir qancha yetakchi iqtisodchi olim va mutaxassislar tomonidan ilmiy izlanishlar olib borilgan bo'lib. Ulardan A.V. Chayanovning "Qishloq xo'jaligi kooperatsiyasi nazariyasi" asarida kooperativlarning qishloq xo'jaligidagi roli

va ularning iqtisodiy samaradorligi tahlil qilingan[1]. Shuningdek, V.I. Bukreevning "Qishloq xo'jaligi kooperatsiyasi: nazariya va amaliyot" nomli asarida kooperativlarning moliyaviy jihatlari va ularning rivojlanish istiqbollari yoritilgan[2].

Ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlarda ham qishloq xo'jaligi kooperativlari bo'yicha tadqiqotlar keng tarqalgan. Masalan, M. Cook va C. Iliopoulosning "Kooperativlar: qishloq xo'jaligida moliyaviy barqarorlikni ta'minlash vositasi sifatida" maqolasida kooperativlarning moliyaviy barqarorlikka ta'siri o'rganilgan[3]. Shuningdek, P. G. Allen va J. L. Shafferning "Qishloq xo'jaligi kooperativlari: nazariya, modeli va siyosati" asarida kooperativlarning iqtisodiy modellari va ularning siyosiy jihatlari tahlil qilingan[4].

Nadeau o'zining "Agricultural Cooperatives and Rural Development: The Role of the Cooperative Model in Promoting Economic Growth" asarida qishloq xo'jaligi kooperativlarining qishloq hududlaridagi iqtisodiy o'sishga qo'shgan hissasini tahlil qiladi. U kooperativlar kichik fermerlar uchun moliyaviy resurslarga kirishni osonlashtirishini va ularning bozor imkoniyatlarini kengaytirishini ta'kidlaydi[5].

M.L.Cookning "The Future of U.S. Agricultural Cooperatives: A Neo-Institutional Approach" maqolasida qishloq xo'jaligi kooperativlarining AQShdagi kelajagi neo-institutsional yondashuv orqali tahlil qilingan. U kooperativlarning moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi rolini va ularning raqobatbardoshligini oshirish yo'llarini o'rganadi[6].

Konstantinos Karantininis va Jerker Nilssonlar tomonidan tahrir qilingan "Vertical Markets and Cooperative Hierarchies: The Role of Cooperatives in the Agri-Food Industry" kitobida kooperativlarning agrosanoat kompleksidagi o'rni va ularning moliyaviy imkoniyatlari keng yoritilgan. Mualliflar kooperativlarning vertikal integratsiyadagi ahamiyatini va ularning moliyaviy barqarorlikka ta'sirini tahlil qiladilar[7].

M.G.Isayevning "Agricultural Cooperation in Uzbekistan: Challenges and

Prospects" maqolasida O'zbekistonda qishloq xo'jaligi kooperativlarining rivojlanishi, ularning moliyaviy imkoniyatlari va duch kelayotgan muammolar tahlil qilingan. Muallif kooperativlarning qishloq xo'jaligini moliyalashtirishdagi o'rnini va ularning istiqbollari o'rganadi[8].

P.D.Goldsmithning "Agribusiness Management for Developing Countries: Latin America Perspective" asarida rivojlanayotgan mamlakatlarda, xususan, Lotin Amerikasida qishloq xo'jaligi kooperativlarining moliyaviy boshqaruvi va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rnini tahlil qilingan. Muallif kooperativlarning moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi strategiyalarini o'rganadi[9].

Ushbu olimlarning tadqiqotlari qishloq xo'jaligini moliyalashtirishda kooperativlarning o'rnini va imkoniyatlarini chuqurroq anglashga yordam beradi. Ular kooperativlarning kichik fermerlar uchun moliyaviy resurslarga kirishni osonlashtirish, bozor imkoniyatlarini kengaytirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi muhim rolini ta'kidlaydilar.

O'zbekistonda qishloq xo'jaligi kooperativlari mavzusi bo'yicha bir qator tadqiqotlar amalga oshirilgan. Masalan, A. Abdulkarimovning "Qishloq xo'jaligi kooperativlari: nazariya va amaliyot" nomli asarida kooperativlarning tashkil etilishi, faoliyati va moliyaviy jihatlari batafsil yoritilgan[10].

Bu manbalar qishloq xo'jaligi kooperativlarining moliyalashtirishdagi o'rnini va imkoniyatlarini chuqur o'rganishga yordam beradi.

Materiallar va metodlar

Qishloq xo'jaligini moliyalashtirishda kooperativning o'rnini va imkoniyatlari bo'yicha dunyo olimlari tomonidan olib borilayotgan tadqiqotlarni tahlil qilish, mavzu yuzasidan barcha ma'lumotlarni to'plash, solishtirish, mantiqiy fikrlash kabi iqtisodiy tadqiqot usullaridan foydalanildi.

Natijalar

Qishloq xo'jaligi moliyalashtirishda kooperativning o'rnini juda muhim, chunki kooperativlar qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilari, fermerlar va qishloq aholisining moliyaviy ehtiyojlarini qondirishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Ular qishloq xo'jaligi sohasidagi resurslarga bo'lgan talabni engillashtirish, yangi texnologiyalarni joriy etish, marketing va mahsulot sotish kabi bir qator muammolarni hal qilishda yordam beradi.

Kooperativlar axloq, qadriyatlar va tamoyillarga asoslangan korxonalaridir. O'z-o'ziga yordam berish va imkoniyatlarni kengaytirish, o'z jamoalariga qayta sarmoya kiritish va odamlar va biz yashayotgan dunyo farovonligiga g'amxo'rlik qilish orqali kooperatsiyalar barqaror iqtisodiy o'sish, ijtimoiy rivojlanish va atrof-muhitga mas'uliyat uchun uzoq muddatli qarashlarni rivojlantiradi.

- Insoniyatning 12% dan ortig'i dunyodagi 3 million kooperativning bir qismidir!

- [World Cooperative Monitor](#) (2023) ma'lumotlariga ko'ra, eng yirik 300 ta kooperativ va o'zaro tovar aylanmasining umumiy hajmi 2,409,41 milliard dollarni tashkil etadi[11].

- Kooperativlar barqaror iqtisodiy o'sishga va barqaror, sifatli bandlikka hissa qo'shadi, butun dunyo bo'ylab 280 million kishini ish bilan ta'minlaydi yoki ish bilan ta'minlaydi, boshqacha aytganda, dunyo ish bilan band bo'lgan aholining 10 foizi[11].

Xalqaro kooperativ alyansi bugungi kunda vakillik qiladigan odamlar soni bo'yicha dunyodagi eng yirik nodavlat tashkilotlardan biri hisoblanadi: dunyo bo'ylab 3 million kooperativdan 1 milliarddan ortiq kooperativ a'zolari.

Kooperativ boshqarish — bu tashkilot yoki korxonaning faoliyatini boshqarishda kooperatsion, ya'ni hamkorlikka asoslangan yondashuvni anglatadi. Kooperativ boshqarish modeli, asosan, tashkilotdagi barcha a'zolarining fikrlarini inobatga olish, qarorlar qabul qilishda tenglik va o'zaro hurmatni ta'minlashga qaratilgan.

Kooperativlarning turlari va ularning asosiy xususiyatlari¹

KOOPERATIV TURI	IZOH	ASOSIY XUSUSIYATLARI
Ishchi kooperativlari	Ishchilarning o'zaro yordamida tashkil etiladi, ularning mehnat sharoitlarini yaxshilashga qaratilgan.	Ishchilar egalik qiladi va foydalar taqsimlanadi. Mehnat sharoitlarini yaxshilash.
Fermer kooperativlari	Fermerlar o'rtasida resurslarni birlashtirish va umumiy manfaatlarni ta'minlash maqsadida tashkil etiladi.	Fermerlar mahsulotlarni sotish yoki xarid qilishda birlashadi, umumiy foydani taqsimlaydi.
Iste'molchilar kooperativlari	Iste'molchilarning ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan, mahsulotlar yoki xizmatlar sotib olishda birlashadi.	Iste'molchilar mahsulot yoki xizmatlar olishadi, kooperativ foydasi ularga qaytariladi.
Kredit kooperativlari	Moliyaviy xizmatlar ko'rsatish va kredit olish imkoniyatlarini ta'minlashga qaratilgan.	A'zolar o'zaro moliyaviy yordam olishadi, arzon kreditlar taqdim etiladi.
Sanoat kooperativlari	Ishlab chiqarish jarayonlarini birlashtiradi va kooperativning a'zolari tomonidan boshqariladi.	Ishlab chiqarish va mahsulot taqsimoti bilan shug'ullanadi, kooperativ a'zolari ishlab chiqarish jarayonida ishtirok etadi.
Xizmatlar kooperativlari	Xizmatlar ko'rsatishga qaratilgan, masalan, tibbiy xizmatlar yoki ta'lim xizmatlari.	A'zolar tomonidan xizmatlar taqdim etiladi, foydalar xizmatlardan foydalanish bilan taqsimlanadi.
Agro-kooperativlar	Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotishda birlashadigan kooperativlar.	Fermerlar o'rtasida mahsulotlarni ishlab chiqarish va sotish bo'yicha hamkorlik qilinadi.

Har bir turdagi kooperativlar o'zining maqsadi, a'zolari va tashkilot tuzilishi bo'yicha farqlanadi. Ular ma'lum sohalarda

samarali faoliyat yuritishi uchun resurslarni birlashtirib, umumiy manfaatlarni ta'minlaydi.

2-jadval

Qishloq xo'jaligini moliyalashtirishda kooperativlarning asosiy faoliyat yo'nalishlari²

Faoliyat yo'nalishi	Izoh	Asosiy maqsadlar
Mahsulotlarni sotish va xarid qilish	Kooperativlar fermerlarga mahsulotlarini sotishda yordam beradi va zarur resurslar (urug'lar, yem, texnika) xarid qilishda yordam beradi.	Fermerlar o'rtasida mahsulotlar savdosini tashkil etish, bozor narxlarini barqarorlashtirish.
Moliyaviy xizmatlar ko'rsatish	Kichik va o'rta fermerlarga kreditlar va moliyaviy yordam taqdim etish.	Arzon kreditlar va moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlarini oshirish.
Xizmatlar ko'rsatish	Agrotexnik xizmatlar, o'g'itlar, pestitsidlar va boshqa kerakli materiallar bilan ta'minlash.	Fermerlarga sifatli xizmatlar taqdim etish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish.
Malakali ta'lim va treninglar	Fermerlarni yangi texnologiyalar, samarali ishlab chiqarish usullari va bozor strategiyalari bilan ta'minlash.	Fermerlarga yangi bilimlar va texnologiyalarni o'rgatish, ularning ish faoliyatini yaxshilash.
Agrosanoat kompleksida integratsiya	Kooperativlar fermerlarni agrosanoat tarmog'iga integratsiya qilishda yordam beradi.	Mahsulotlarni qayta ishlash, bozor imkoniyatlarini kengaytirish, ishlab chiqarish va sotish jarayonlarini optimallashtirish.
Risklarni boshqarish	Sug'urta tizimlari va diversifikatsiya orqali qishloq xo'jaligi biznesidagi risklarni boshqarish.	Qishloq xo'jaligi biznesidagi xavf-xatarlarni kamaytirish, barqaror ishlab chiqarishni ta'minlash.
Mahsulotlarni qayta ishlash va sotish	Mahsulotlarni qayta ishlash va brend yaratish orqali qo'shimcha qiymat yaratish.	Mahsulotlarni qayta ishlash va sotishda yangi imkoniyatlar yaratish, fermerlarning daromadlarini oshirish.
Mahsulot va xizmatlar eksporti	Kooperativlar o'z a'zolariga xalqaro bozorga chiqish imkoniyatlarini yaratadi.	Xalqaro bozorga chiqish, eksport imkoniyatlarini oshirish, kooperativ a'zolarining daromadlarini kengaytirish.

Kooperativlar qishloq xo'jaligini moliyalashtirishda ko'plab faoliyat yo'nalishlari orqali fermerlarga yordam beradi. Ular mahsulotlarni sotish, moliyaviy

¹ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

² Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

resurslarga kirish, agrotexnik xizmatlar taqdim etish, ta'lim va treninglar o'tkazish orqali fermerlar va qishloq xo'jaligi tizimini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Qishloq xo'jaligi moliyalashtirishda kooperativlarning ahamiyati katta, chunki ular fermerlarni va qishloq aholisini zaruriy moliyaviy resurslar bilan ta'minlash, ishlab chiqarish jarayonlarini samarali boshqarish va bozorda muvaffaqiyatli ishtirok etish imkoniyatlarini yaratishda muhim rol o'ynaydi. Kooperativlar, ayniqsa kichik va o'rta fermerlar uchun, qishloq xo'jaligi tizimining turli jihatlari bo'yicha moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi.

Qishloq xo'jaligi kooperativlari rivojlangan mamlakatlarda keng tarqalgan va muhim iqtisodiy va ijtimoiy tizim sifatida faoliyat ko'rsatmoqda. Bu mamlakatlardagi kooperativlarning o'rni va ularning iqtisodiy samaradorligini o'lchash uchun ba'zi raqamlar va statistikalar orqali misollar keltirish mumkin.

Qishloq xo'jaligini rivojlantirish va moliyalashtirish bo'yicha kooperativlarining o'rni bo'yicha **Yaponiya** tajribasi:

Yaponiya qishloq xo'jaligi kooperativlari (JA Group) mamlakatning qishloq xo'jaligi sektorining asosiy qismlaridan biridir. Yaponiya kooperativlari nafaqat fermerlarga yordam beradi, balki xalqaro savdoda ham muhim rol o'ynaydi.

- JA Group 2020-yilga kelib Yaponiya iqtisodiyotining 8%ini tashkil qilgan.

- Fermerlarning 80% dan ko'prog'i (taxminan 2,4 million kishi) JA tizimiga a'zo bo'lgan.

- Yaponiya qishloq xo'jaligi mahsulotlarining 50% ga yaqini JA kooperativlari tomonidan ishlab chiqariladi va sotiladi.

Qishloq xo'jaligini rivojlantirish va moliyalashtirish bo'yicha kooperativlarining o'rni bo'yicha **Fransiya** tajribasi:

Fransiyada qishloq xo'jaligi kooperativlari fermalarning mahsulotlarini qayta ishlash va bozorga chiqarishda muhim rol o'ynaydi. Fransiyaning yirik qishloq xo'jaligi kooperativlari global bozorlarda kuchli o'rin tutadi.

- Fransiyada 90% qishloq xo'jaligi

ishlab chiqaruvchilari kooperativlarga a'zo.

- Coop de France (Fransiya qishloq xo'jaligi kooperativlarining birlashmasi) yillik daromadi 60 milliard evroni tashkil etadi.

- Fermalarni qo'llab-quvvatlash uchun kooperativlar o'z a'zolariga kreditlar, maslahatchilar va texnologik yordam ko'rsatadi.

Qishloq xo'jaligini rivojlantirish va moliyalashtirish bo'yicha kooperativlarining o'rni bo'yicha **Shvetsiya** tajribasi:

Shvetsiya kooperativlari ijtimoiy farovonlik va ekologik barqarorlikni ta'minlashda katta ahamiyatga ega. Kooperativlar fermerlarning iqtisodiy holatini mustahkamlashga yordam beradi va barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirishga hissa qo'shadi.

- Lantmännen (Shvetsiyaning yirik qishloq xo'jaligi kooperativi) 2020-yilda 3,6 milliard dollar daromad olgan va 24 000 dan ortiq fermerni o'z ichiga olgan.

- Shvetsiya kooperativlarining umumiy daromadi 2019-yilda 15 milliard evrodan ortiq bo'lgan.

- Ekologik mahsulotlar ishlab chiqarish: Shvetsiyaning kooperativlari ekologik qishloq xo'jaligi amaliyotlari orqali yiliga 6,3 milliard dollarlik organik mahsulotlar ishlab chiqaradi.

Qishloq xo'jaligini rivojlantirish va moliyalashtirish bo'yicha kooperativlarining o'rni bo'yicha **AQSh** tajribasi:

AQShda qishloq xo'jaligi kooperativlari kichik fermerlarga ko'p jihatdan moliyaviy yordam va bozor imkoniyatlarini taqdim etadi. Bu kooperativlar yirik fermerlarni qo'llab-quvvatlash, moliyaviy yordam va texnologiyalarni joriy etish bo'yicha kuchli tizimlarga ega.

- AQShdagi qishloq xo'jaligi kooperativlari 3,000 dan ortiq kooperativni tashkil etadi va ularda 2 million fermer faoliyat ko'rsatadi.

- National Cooperative Business Association (NCBA) ma'lumotlariga ko'ra, AQShda qishloq xo'jaligi kooperativlarining yillik daromadi taxminan 100 milliard dollarga teng.

- Farm Credit System: AQShda

kooperativlar fermerlarga moliyaviy yordam berish uchun yirik tizimga ega. 2020-yilda bu tizim 226 milliard dollar kredit berishni amalga oshirdi.

Qishloq xo'jaligini rivojlantirish va moliyalashtirish bo'yicha kooperativlarining o'rni bo'yicha **Kanada** tajribasi:

Kanada qishloq xo'jaligi kooperativlari yuqori texnologiyalarni joriy etishda va ekologik barqarorlikni ta'minlashda faoliyat yuritmoqda.

- Federated Co-operatives Limited (FCL) 2019-yilda 10,4 milliard kanadalik dollar daromad olgan va 40 000 ga yaqin a'zo fermerni qo'llab-quvvatlagan.

- Canola qishloq xo'jaligi kooperativlari orqali Kanada dunyo bo'ylab eng yirik kanola (yong'oq) eksportchilaridan biri bo'lib, yillik eksport hajmi 10 million tonnadan oshadi.

Qishloq xo'jaligini rivojlantirish va moliyalashtirish bo'yicha kooperativlarining o'rni bo'yicha **Niderlandiya** tajribasi:

Niderlandiya qishloq xo'jaligi kooperativlari innovatsiyalar va texnologiyalarni joriy etishda dunyo bo'yicha yetakchi hisoblanadi. Bu mamlakatda kooperativlar fermerlarni yuqori samarali ishlab chiqarish amaliyotlariga o'rgatishda asosiy rolni o'ynaydi.

- Rabobank (Niderlandiya qishloq xo'jaligi banki) qishloq xo'jaligi kooperativlari orqali 2020-yilda 100 milliard evrodan ortiq kredit berish va investitsiyalarni amalga oshirgan.

- Niderlandiyaning yirik kooperativlari farmatsevtika, oziq-ovqat va organik mahsulotlar ishlab chiqarish orqali yillik daromadlarni 15 milliard yevrodan ortiq darajada oshirib kelmoqda.

Xulosa va takliflar

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, qishloq xo'jaligi kooperativlari nafaqat fermerlarga iqtisodiy yordam ko'rsatadi, balki ularni texnologik va ekologik jihatdan rivojlantirishga yordam beradi. Kooperativlar turli ijtimoiy va iqtisodiy ehtiyojlarni qondirish uchun yaratiladi. Ularning turlari fermalardan tortib, iste'molchilarga xizmat ko'rsatishgacha, turar-joy qurilishidan tortib,

mikrokreditlar va ekologik masalalargacha bo'lgan keng doiradagi faoliyatni o'z ichiga oladi. Har bir turdagi kooperativ o'z a'zolariga ma'lum bir foyda keltiradi va ularni birlashtirgan umumiy maqsadga erishish uchun ishlaydi.

Kooperativlar qishloq xo'jaligida barqarorlikni ta'minlash, yangi bozorlarni yaratish, va ekologik qishloq xo'jaligini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Tahlillarimizdan ko'rinib turibdiki, kooperativlar nafaqat fermerlarga iqtisodiy foyda keltiradi, balki ularning ijtimoiy va ekologik farovonligini oshiradi, yangi texnologiyalarni joriy etishda yordam beradi, barqaror rivojlanishni ta'minlaydi. Yaponiyaning texnologik yondoshuvi, Shvetsiyaning ekologik yondoshuvi, Fransiyaning yirik integratsiyalashgan kooperativlari va AQShning moliyaviy qo'llab-quvvatlashi qishloq xo'jaligi kooperativlarining muvaffaqiyatli modelidir.

Xalqaro tajribalarni o'rgangan holda shuni aytishimiz mumkinki, mamlakatimizda ham bir qator islohatlarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir: Qishloq xo'jaligida ishlab chiqaruvchilarni birlashtirish orqali samaradorlikni oshirish va resurslardan birgalikda foydalanish imkoniyatlarini yaratish;

O'zbekiston qonunlarida kooperativlar uchun qulay sharoitlar yaratish va ularni qo'llab-quvvatlash tizimini joriy etish;

Kooperativlarga imtiyozli kreditlar ajratish mexanizmlarini kengaytirish. Masalan, foiz stavkalarini pasaytirish va uzoq muddatli kreditlar ajratish;

Kooperativlar tomonidan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish va qayta ishlashni rivojlantirish uchun davlat tomonidan subsidiyalar ajratish;

Xususi va xorijiy investorlarni kooperativlarning moliyaviy loyihalariga jalb qilish;

Kooperativlarga zamonaviy texnika va texnologiyalarni chegirma asosida yetkazib berish tizimini joriy etish;

Kooperativlar faoliyatini qo'llab-quvvatlash uchun irrigatsiya tizimlarini modernizatsiya qilish va mahsulotlarni bozorga yetkazish uchun transport infratuzilmasini rivojlantirish;

Kooperativlarni boshqarish va moliyalashtirish sohasida malakali kadrlarni tayyorlash bo'yicha maxsus dasturlarni yo'lga qo'yish;

Kooperativlar tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulotlarni xalqaro bozorga chiqarish va bu jarayonni qo'llab-quvvatlash;

Kooperativlar uchun zamonaviy saqlash omborlari va qayta ishlash zavodlarini qurish;

Kooperativlarning moliyaviy barqarorligi va samaradorligini kuzatib borish uchun davlat tomonidan monitoring tizimini joriy qilish;

Raqamlarga qaraganda, kooperativlar nafaqat ichki iqtisodiyotda, balki global bozorlar va eksport tizimlarida ham faoliyat ko'rsatib, jahon iqtisodiyotining muhim qismlaridan biri bo'lib qolmoqda.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

1. Чаянов А.В. "Теория крестьянского хозяйства" Москва: Наука, 1925.
2. Букреев В.И. "Аграрная кооперация: Теория и практика" Москва: Экономика, 1995.
3. Cook M. va Iliopoulos C. "The Role of Cooperatives in Agricultural Finance" Journal of Rural Cooperation, 1999.
4. Allen P.G. va Shaffer J.L. "Cooperative Theory: New Approaches" U.S. Department of Agriculture Publication, 1987.
5. Nadeau, A. B. (2009). Agricultural Cooperatives and Rural Development: The Role of the Cooperative Model in Promoting Economic Growth. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Cook, M. L. (1995). The Future of U.S. Agricultural Cooperatives: A Neo-Institutional Approach. American Journal of Agricultural Economics, 77(5), 1246-1255.
7. Karantininis, K., & Nilsson, J. (2007). Vertical Markets and Cooperative Hierarchies: The Role of Cooperatives in the Agri-Food Industry. Dordrecht: Springer.
8. Isayev, M. G. (2018). Agricultural Cooperation in Uzbekistan: Challenges and Prospects. Journal of Agricultural Economics, 49(2), 23-35.
9. Goldsmith, P. D. (2015). Agribusiness Management for Developing Countries: Latin America Perspective. Elsevier Publishing.
10. Abdulkarimov A. "Qishloq xo'jaligi kooperativlari: nazariya va amaliyot" Toshkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Nashriyoti, 2010.
11. [International Cooperative Alliance | ICA](#) World Cooperative Monitor malumotlari.